

4 серпня 1914 р. нейтралітет США у війні, президент Вільсон у той же день направив персональні послання (телеграми) імператорам Німеччини, Росії та Австро-Угорщини, королю Великої Британії та президенту Франції такого змісту: "Як офіційний голова однієї з держав, які підписали Гаагську конвенцію, я вважаю, що це моя привілея і обов'язок у відповідності з третьою статтю цієї конвенції, повідомити Вам у дусі найщирішої дружби, що я готовий скористатися сприятливим випадком діяти в інтересах європейського миру тепер чи в будь-який інший зручний час, як можливість служити Вам і усім зацікавленим сторонам ..." [11, р. 191].

Жодна із воюючих держав не прийняла пропозицію США. Керівники цих держав надіслали Вільсону відповіді майже ідентичного характеру. Усі вони повідомляли про їхнє прагнення до миру, а війна їм була нав'язана. Посередництво Вільсона буде прийняте, як писав британський міністр закордонних справ Е. Грей, "після того як настане сприятливий час" [11, р. 192]. Держсекретар США В. Брайан, проглянувши ці відповіді, зауважив: "Кожен проголошує, що він заперечує війну і прагне уникнути її, а потім покладає відповідальність за неї на когось іншого" [11, р. 192].

Хоч перші американські миротворчі ініціативи в Європі зазнали невдачі, протягом Першої світової війни США неодноразово пропонували миротворчі послуги в різних формах.

Серед істориків продовжують точитися дискусії відносно причин започаткованих президентом США миротворчих посередницьких зусиль, направлених на попе-

редження зіткнення європейських коаліцій в Європі передодні світової війни. Але більшість з них сходиться на думці, що миротворчість В. Вільсона була в руслі традиційної дипломатії США з її принципами попередження збройної конфронтації та врегулювання виникаючих конфліктів і відповідала його інтернаціоналістським поглядам, та його баченню зовнішньої політики і дипломатії. В цілому така політика відповідала національним інтересам США і світового співтовариства в канун Першої світової війни.

1. Архив полковника Хауза. Т.І. – М., 1977. 2. Заостровцев Б.П. Некоторые аспекты политики США в первой мировой войне в Европе в 1912 – 1914 гг. // Вопросы всеобщей истории и историографии. Сб. статей. – Томск. 1984. 3. История внешней политики и дипломатии США. 1867 – 1918. – М., 1997. 4. История США. 1877 – 1918. Т.2. Отв. ред. Г.П. Куропятник. – М., 1985. 5. Козенко Б.Д. Посредничество без кавычек. Миротворчество США в 1914 – 1916 гг. // Первая мировая война. Дискуссионные проблемы истории. – М., 1994. 6. Кравченко И.Н. Дипломатическая история США (1877-1919). – М., 2002. 7. Листиков С.В. К истории нейтралитета США в первой мировой войне. Беседа в Белом доме 9 января 1915 года // Новая и новейшая история. 2005. № 6. 8. Покровский М.Н. Америка и война 1914 года // Историк-марксист. Т. 13. – М., 1929. 9. The intimate papers of colonel House. Vol.I. Behind the political curtain 1912-1915. London. 1926. 10. The papers of Woodrow Wilson. Ed. By A.S. Link. Vol. 30. Princeton, New Jersey. 1979. 11. Link A.S. Wilson. The struggle for neutrality 1914-1915. New Jersey. 1960. 12. Millis W. Road to war. America 1914-1917. – N.Y. 1970. 13. Nottter H. The origins of the foreign policy of Woodrow Wilson. – N.Y. 1965. 14. Patterson D.S. Toward a Warless world. The trail of American peace movement 1887-1914. – Bloomington / London. 1976. 15. West R. The department of state on the eve of the First World war. Athens. 1978. 16. Wynn N.A. From progressivism to prosperity, world war I and American society. – N.Y. – L. 1986.

Надійшла до редколегії 14.03.12

Н. Городня, канд. іст. наук, доц.

ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ В АТР В КІНЦІ 1980-х – 1990-ті рр. І РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА США

Стаття аналізує стан і тенденції економічних інтеграційних процесів в Азійсько-Тихоокеанському регіоні в кінці 1980-х – 1990-ті рр. (до Азійської фінансово-економічної кризи 1997–1998 рр.). Особлива увага приділяється ініціативам інституалізації східноазійської економічної інтеграції та інтеграційним чинникам в політиці адміністрацій Дж.Г.У.Буша і Б.Клінтона.

The paper studies status and trends of economic integration in Asia Pacific in late 1980s – 1990s (before Asian finance and economic crisis 1997–1998). It focuses on the steps to establish only-Asian economic integration process (as it had been done in Europe and America) and G.H.W.Bush and W.Clinton administrations involvement in Asia Pacific economic integration.

Міжнародна ситуація в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР) по завершенні холодної війни і розпаду СРСР зазнала кардинальних змін. Ідеологічне, політичне і військове протистояння СРСР і США завершилося, у зв'язку з чим постало питання про майбутнє американських союзів у регіоні; відносини в трикутнику США – Китай – СРСР втратили своє значення, а регіональні держави-клієнти СРСР – свого патрона, що мало наслідком як виведення в'єтнамських військ з Камбоджі (1989 р.) і завершення Третьої індокитайської війни (1978-1991 рр.), так і появу північно-корейської ракетно-ядерної проблеми.

Крах біполярного світу і комуністичного блоку призвів до встановлення одноосібного глобального лідерства США. Водночас виник сильний запит на формування багатополюсного світового порядку, оснований на більш рівному розподілі військового, культурного і економічного впливу між кількома центрами сили. Підстави для цього створювала гостра американсько-японська економічна конкуренція; стрімкий економічний розвиток і військова модернізація Китаю; негативні наслідки для США рецесії світової економіки початку 1990-х рр.; підготовка до створення Європейського Союзу тощо.

Важливим елементом нового світового порядку, що народжувався, стала економічна регіоналізація, яка

відбувалася паралельно з економічною глобалізацією в межах одного ширшого процесу глобальних структурних змін. Найбільш динамічно вона відбувалася в Європі (підготовка до створення ЄС), Америці (підготовка до створення НАФТА) і в Східній Азії. Сам термін "Східна Азія" поруч з термінами "Північно-Східна Азія" і "Південно-Східна Азія" почав вживатися для визначення регіону з початку 1990-х рр. В цей час з'явилися ідеї про спільну регіональну ідентичність і спільні "азійські цінності" [1].

Характеризуючи політичну і економічну динаміку по завершенні холодної війни, дослідники відзначали зміни не лише в розподілі, але й в самій суті влади, що ставала все більш економічною. За характеристикою малайзійського вченого Н.Сопі, у зв'язку з глобальними змінами відбувалося піднесення геоекономіки на противагу геополітиці, яка домінувала після Другої світової війни. На відміну від геополітики, яка робить наголос на міцних і безпечних кордонах, геоекономіка віддає перевагу посиленню потоків між кордонами (товарів, інвестицій, туристів, технологій тощо), розглядає сусідні держави не як потенційну загрозу, а як союзників, що дають можливості для національного розвитку; її рухають ринкові сили [2].

Однією з революційних змін 1980-1990-ті рр., менш помітною, ніж крах комуністичного блоку, але не менш

значущою для подальших світових процесів, стало піднесення ролі Східної Азії в світовій економіці. Якщо в 1960 р. частка Східної Азії складала лише 4% світового ВВП, в той час частка як Північної Америки (США, Канада, Мексика) – 37%, в 1992 р. вона збільшилася до 25% завдяки середньорічному зростанню регіональних економік в 1982-1992 рр. на 4,7% (для порівняння: економіки Північної Америки в цей час зростали в середньому на 2,7%, Європи – на 2,4%) [3].

Як відзначав президент Д.Буш у своїй промові в Нью-Йоркському Азійському товаристві 12 листопада 1991 р., впродовж одного покоління Східна Азія стала регіоном, що найбільш стрімко зростає: впродовж 1980-х рр. економіка Австралії зросла на 41%, Японії – на 52%, Малайзії – майже на 60%, Гонконгу – на 89%, Сінгапуру – на 93%, Тайваню – на 116%, Південної Кореї – на 150%. [4]. Чинники феноменального зростання восьми найбільш успішних країн Східної Азії (Японія, Південна Корея, Гонконг, Тайвань, Сінгапур, Індонезія, Малайзія, Таїланд) були проаналізовані експертами Світового банку в доповіді "Східноазійське диво" (1993 р.). Серед них було названо не лише економічні, але й не-економічні чинники, включаючи культуру й історію [5].

Однією з найважливіших тенденцій кінця XX ст. стало стрімке економічне зростання Китаю. Реалізація до 1990 р. першого стратегічного завдання реформ – збільшення внутрішнього валового продукту (ВВП) за 10 років вдвічі – свідчила про вірно обраний напрямок реформ і про перспективу перетворення Китаю на регіонального наддержаву. Грудневий пленум ЦК КПК 1990 р. визначив сприяння експорту основним пріоритетом наступного десятиліття. Для цього в грудні 1989 р. Пекін девальгував національну валюту на 21,2%, в листопаді 1990 р. – ще на 9,6%. Вже в 1990 р. китайський експорт зріс більш ніж на 18% (до 62,1 млрд. дол.), що перетворило Китай на 14-го найбільшого світового експортера (порівняно з 23 місцем на початку 1980-х рр.). Різке збільшення експорту КНР в поєднанні з жорстким обмеженням імпорту покращило становище китайських фінансів. В 1990 р. Пекін мав рекордний торговельний надлишок на суму 8,7 млрд. дол. (порівняно з торговельним дефіцитом 6,7 млрд. дол. в 1989 р.). Валютні резерви КНР в 1990 р. склали 28,6 млрд. дол., що означало їх подвоєння порівняно з серединою 1989 р. В 1993 р. за абсолютним обсягом ВВП Китай посів сьоме місце в світі, в кінці 1990-х рр. – шосте. Великий китайський ринок, що виникав, мав потенціал продовжити економічне зростання в східноазійському регіоні як найбільшому світовому центрі росту в умовах стагнації світової економіки на рубежі 1980-1990-х рр.

Особливістю економічного розвитку Східної Азії на початку 1990-х рр. був досить високий рівень регіональної економічної інтеграції. За відсутності цілеспрямованих зусиль урядів в 1993 р. понад 40% торгівлі в Східній Азії доводилося на регіональні країни (для порівняння: в ЄС – 60%), 61% інвестицій мали внутрішнє походження. Вирішальну роль в економічній інтеграції регіону відіграли японські інвестиції. Активізація японської політики в ПСА розпочалася з кінця 1970-х рр. згідно з "доктриною Фукуда" (1977 р.). Значне збільшення японських інвестицій в сусідні країни Східної Азії відбулося в другій половині 1980-х рр. після досягнення "угоди Плаза" (1985 р.) між міністрами фінансів "великої сімки" про підняття вартості ієни відносно долара, що примусило японські компанії шукати місць докладання капіталів для зменшення собівартості виробленої продукції. В результаті виникла транснаціональна виробнича мережа японських підприємств як основа регіона-

льної економічної інтеграції. Водночас вона стала рушійним чинником зростання економік країн Північно-Східної і Південно-Східної Азії в другій половині 1980-х – першій половині 1990-х рр. [6].

На початку 1990-х рр. регіоналізація східноазійських економік уявлялася в термінах триарусної структури, в якій Японія експортувала найбільш високо-технологічні продукти; за нею "нові індустріальні країни" (НІК) "першої хвилі" (Південна Корея, Гонконг, Тайвань і Сінгапур) експортували працесмну кваліфіковану продукцію, далі НІК "другої хвилі" (Малайзія, Індонезія, Таїланд, Філіппіни) і Китай – інші працесмні товари. Разом з інвестиціями НІК Східної і Південно-Східної Азії отримували технологічні можливості через трансфер японських технологій. Мірою визрівання економік НІК, що супроводжувалося зростанням виробничих витрат, відбувалося перенесення виробництва до інших країн Східної Азії. Така модель розвитку відома під назвою "гурту гусей, що летять", що підкреслює роль Японії як провідної сили економічного розвитку Східної Азії.

Передбачалося, що наступними НІК "третьої хвилі" стануть Китай і країни Індокитаю. Проте Китай порушив поступальний процес регіонального розвитку через свої розміри, потужне цивілізаційне підґрунтя та ефективну економічну політику, що в 1990-ті рр. перетворило його на конкурента країн ПСА в боротьбі за іноземні інвестиції. Мірою посилення в 1990-х рр. кризових явищ в японській економіці Китай поступово перейняв функції двигуна економічного розвитку регіону (особливо після Азійської кризи 1997-1998 рр. і вступу до ВТО в грудні 2001 р.). До того часу сприйняття потужного розвитку КНР в термінах "китайської загрози" суттєво обмежувала можливості економічної інтеграції.

Отже, по завершенні біполярного протистояння в центрі східноазійської інтеграції були відносини регіональних країн з Японією – економічним лідером регіону. Враховуючи вражаючі успіхи Японії в економічній конкуренції з США на рубежі 1980–1990-х рр., багато хто бачив її новим лідером пост-біполярного світу.

США погоджувалися визнати нову глобальну роль Японії. У виступі в Імператорському палаці в Токіо 9 січня 1992 р. Дж.Буш говорив про появу нового світового порядку, про можливість США і Японії бути вірними партнерами в його створенні: "Як лідери цього нового світу, ми зустрічаємо серйозні виклики разом" [7]. 9 січня 1992 р. США і Японія підписали Угоду глобального партнерства, за якою підтвердили свої зобов'язання за Договором про взаємне співробітництво і безпеку 1960 р.; висловилися за створення ще тіснішого партнерства, ґрунтованого на взаємному розумінні і спільних інтересах; заявили про прийняття на себе як двох найбільших в світі ринково-орієнтованих економік і демократій "спеціальної відповідальності за конструювання нової ери" [8]. Водночас почалося переосмислення японсько-американських відносин в сфері безпеки, виявилася прагнення до відходу Японії від надмірної залежності від союзу з США. Проте позиція Японії як регіонального і глобального лідера була вразливою. Японському лідерству перешкоджали такі важливі чинники як економічна нестабільність, слабкість японських збройних сил й історична пам'ять про японську агресію 1930-1940-х рр.

Значний вплив на міжнародну ситуацію кінця 1980-х – початку 1990-х рр. мала інституалізація регіональної інтеграції в Європі. Підготовка до створення ЄС і загроза у зв'язку з цим європейського протекціонізму спричинили "багатотрекову стратегію" президента Р.Рейгана, що призвела до створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) між США і Канадою (1989 р.), а також ініціативу Дж. Буша "Проект американської ініціативи" (Enterprise for the

Americas Initiative, EAI) (червень 1990 р.) про створення до 2005 р. ЗБТ двох Америк і Карибського басейну [9]. Першим етапом її реалізації став проект НАФТА, що вступив у дію з 1 січня 1994 р.

Східна Азія, де економічна інтеграція відбувалася без втручання урядів, в інституційному плані значно відставала від Європи й Америки. Взаємна недовіра між Японією, Китаєм і двома Кореями, що мала історичне коріння, а також "корейська проблема" перешкоджали політичним відносинам між державами Північно-Східної Азії. В Південно-Східній Азії політичний діалог відбувався в форматі Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), яка після завершення Третьої індокитайської війни і біполярного протистояння стояла перед потребою реформування.

Тенденція до створення торговельних блоків в Європі й Америці викликала серйозну стурбованість в східноазійських країнах, залежних від зовнішніх ринків, з приводу майбутнього світової торговельної системи. Адаже впровадження більш преференційної політики всередині ЄС і НАФТА могло призвести до встановлення дискримінаційних торговельних й інвестиційних бар'єрів, посилення міжнародних торговельних конфліктів і поступового руйнування багатосторонньої торговельної системи [10]. Водночас були очевидними прагнення США і країн Європи домогтися більшого відкриття ринків економік країн Східної Азії для своїх національних компаній під загрозою закриття власних.

В якості захисного заходу проти європейського і американського протекціонізму в січні 1989 р. австралійський прем'єр-міністр Б.Хок ініціював створення міжурядового регіонального форуму для посилення економічної взаємодії між країнами Східної Азії, Австралією і Новою Зеландією, які також почали позиціонувати себе східноазійськими державами, створення економічної Тихоокеанської співдружності, сприяння важливим для експортно-орієнтованих економік регіону переговорам з лібералізації торгівлі в рамках Уругвайського раунду ГАТТ-СОТ.

Початковий австралійський варіант передбачав створення форуму АТЕС без участі США і Канади, що отримало підтримку Японії і країн АСЕАН. Виникла загроза створення трьох торговельних блоків і розгортання торговельних війн між ними. Проте США долучилися до цього процесу, а за адміністрації У.Клінтона очолили його. Після появи ініціативи Б.Хока адміністрація Дж.Буша підтримала її в розширеному форматі, з включенням обох сторін Тихого океану. В результаті в листопаді 1989 р. на зустрічі міністрів 12 країн в Канберрі (Австралія) створено Організацію Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) як консультативний механізм багатостороннього співробітництва між країнами АТР з ринково орієнтованими економіками. Засновниками АТЕС стали Австралія, Нова Зеландія, Японія, Південна Корея, Індонезія, Малайзія, Таїланд, Філіппіни, Сінгапур, Бруней, США, Канада. В 1991-1994 рр. відбулося розширення АТЕС за рахунок Китаю, Гонконгу, Тайваню (1991), Мексики, Папуа Нової Гвінеї (1993), Чилі (1994).

По завершенні біполярного протистояння економічне залучення в Східну Азію набуло для США пріоритетного значення. Цьому сприяв економічний спад в США на початку 1990-х рр., гостра економічна конкуренція з Японією; нові можливості, які відкривали економічні реформи в КНР; динамічний розвиток НІК Східної Азії. Тож в 1991-1995 рр. економічні питання у відносинах між США і країнами Східної Азії привертати більше уваги адміністрацій Дж.Буша і У.Клінтона, ніж проблеми безпеки в регіоні, що посіли другорядну позицію. Основна увага була зосереджена на переговорах з лібералі-

зації торгівлі й відкритті регіональних економік для американських компаній.

У своїх публічних виступах президенти Дж. Буш і Б.Клінтон неодноразово наголошували, що майбутнє США пов'язане зі Східною Азією, яка стала найбільшим торговельним партнером США. Тож важливим завданням адміністрацій Дж.Буша і Б.Клінтона в умовах економічної рецесії було розширення американського експорту до Східної Азії, з чим пов'язувалося скорочення бюджетного дефіциту США, створення нових робочих місць, відновлення економічного зростання.

Перший візит Дж.Буша до Азії після завершення холодної війни, під час якого він відвідав Японію, РК, Сінгапур і Австралію (січень 1992 р.), відбувся під гаслом "вільна торгівля – це вулиця з двостороннім рухом". Основною метою туру було проголошено розширення американської торгівлі і відкриття азійських ринків для створення робочих місць для американців, адже, за словами президента Буша, кожен мільярд доларів виробленого експорту підтримує 20 тис нових робочих місць для американців. Вперше за всю історію під час туру президента супроводжували виконавчі директори 21 провідної американської компанії, які вже працювали або були готові працювати на азійському ринку. Серед інших важливих завдань туру – сприяння успішному завершенню Уругвайського раунду ГАТТ з лібералізації торгівлі, підтримка АТЕС та прагнення уникнути поділу світу на взаємовиключні торговельні блоки, наслідком чого могло стати обмеження світової торгівлі [11].

Залучення до АТЕС США й інших американських держав не дозволило реалізувати австралійську ініціативу про інституалізацію східноазійського економічного регіоналізму (поруч з європейським і американським). Тож в грудні 1990 р., через рік після створення АТЕС, прем'єр-міністр Малайзії М.Махатхір виступив з ініціативою про формування Східно-азійського економічного угруповання на основі торговельно-економічних зв'язків Японії з регіональними державами [12]. Вона була фактично проектом вузького східно-азійського економічного співробітництва без участі США чи будь-якої іншої азійської держави. До цього не існувало жодної ініціативи на урядовому рівні, жодного міжурядового процесу, який поєднував би країни Північно-Східної і Південно-Східної Азії в єдиній структурі без участі західних держав. За виключенням японської імперської концепції "Широї східноазійської зони процвітання", не було іншої концепції Східної Азії як єдиної регіональної цілісності в будь-якому сенсі ідентифікації чи лояльності.

На п'ятому саміті АСЕАН в Сінгапурі в січні 1992 р. було досягнуто консенсус з пропозиції Махатхіра, за яким Східноазійське економічне угруповання повинне було функціонувати як Східноазійський економічний кокус в рамках АТЕС, а не конкурентний до неї економічний форум. Водночас схвалено ініціативу про створення впродовж десяти років зони вільної торгівлі в АСЕАН (АФТА), що мало сприяти економічній інтеграції ПСА, її перетворенню на регіон, більш привабливий для зовнішніх інвесторів в якості єдиної інвестиційної зони, відображало прагнення країн АСЕАН обстоювати свої колективні позиції в АТЕС для успішного завершення Уругвайського раунду ГАТТ.

Пропозиція Махатхіра не була схвалена як через спротив США, так і через неготовність більшості східноазійських країн, які в цей час були зацікавлені в закріпленні завдяки АТЕС економічної присутності США в регіоні, і відповідно, їх інтересу до АСЕАН. Незважаючи на це, вона спричинила регіональні дискусії, що тривали впродовж 1990-х рр. Визначення регіону як такого, що включає АСЕАН, Японію, Китай і Південну Корею і

виключає США, Австралію, Нову Зеландію і Південну Азію, вперше сформульоване М.Махатхіром, було закладено в більшість наступних ініціатив з конструювання східноазійського регіоналізму, в тому числі під час підготовки саміту "Азія – Європа" (ASEM) в 1996 р. і створення саміту "АСЕАН+3" в 1997 р.

Тож основною формою економічної інтеграції в АТР в 1990-х рр. став форум АТЕС. Значний вплив на його діяльність мали ініціативи адміністрації Клінтона, за якими початковий проект АТЕС було значно розширено. В липні 1993 р. У.Клінтон запропонував створення "Тихоокеанської співдружності" в форматі АТЕС. В листопаді 1993 р. в Сіетті (США) відбувся перший саміт АТЕС на рівні глав держав, на якому президент Клінтон виступив з ініціативою створення до 2020 р. Азійсько-тихоокеанської зони вільної торгівлі [13]. Вона отримала розвиток на наступному саміті АТЕС в Джакарті, після якого на неформальному саміті лідерів АТЕС в Богорі було схвалено декларацію про наміри лібералізувати торгівлю й інвестиції між провідними країнами регіону до 2010 р., між усіма країнами регіону, включаючи менш розвинуті – до 2020 р. Богорська декларація наголошувала на відданості лідерів АТЕС глобальній лібералізації торгівлі; метою АТЕС проголошувалася вільна, відкрита торгівля й інвестиційна діяльність в АТР, що сприятиме вільній торгівлі й інвестиціям в усьому світі [14].

Адміністрація Клінтона активно використовувала АТЕС для просування американських економічних інтересів в АТР і створення "Азійсько-Тихоокеанської економічної спільноти" на чолі з США. Паралельно вона продовжувала переговори з лібералізації торгівлі на двосторонньому рівні, розпочаті адміністрацією Дж.Буша з метою відкриття ринків інших держав, передусім Японії і КНР.

Отже, ініціативи про створення суто-азійського інтеграційного економічного угруповання в той час не були реалізовані як через спротив США, так і через неготовність регіональних держав до створення структури без участі США – основного гаранта регіональної безпеки і основного ринку збуту продукції експортно-орієнтованих економік регіону. Була також відсутня політична воля до суто-азійського регіоналізму. Рубіжною подією, що змінила таку тенденцію, стала Азійська фінансово-економічна криза 1997-1998 рр., яка різко посилила розуміння взаємозалежності регіональних економік в епоху глобалізації, значення тісного співробіт-

ництва східноазійських держав в фінансово-економічній сфері; спричинила кризу АСЕАН; сприяла значному покращенню регіонального іміджу Китаю в результаті його "відповідальної політики" під час кризи, в той час як імідж США в умовах кризи різко погіршився. Врешті криза стала поштовхом до створення форуму "АСЕАН+3" (АСЕАН, Японія, КНР, РК), зародження в цьому форматі елементів "нового регіоналізму" як багатоаспектної форми інтеграції, що включає в себе не лише економічні, але й політичні, соціальні, культурні аспекти. На початку ХХІ ст. під його впливом формувалася концепція "східноазійської спільноти" за участю лише азійських держав на основі спільних "азійських цінностей".

1. Sopiee, Noordin. A Man & His Idea. Selected Writings and Speeches. – Kuala Lumpur, Malaysia: Institute of Strategic and International Studies, 2006. – Pp. 272-278; Yang Baojian, Yang Ling. New East Asian regionalism in the Context of Globalization: A Stepping Stone to Development [Електронний ресурс] / SEI on line. – Режим доступу: <http://www.seiiofbluemountain.com/upload/product/201001/1263262613qx06p3q.pdf> 2. Sopiee, Noordin. Op.cit. – P.298. 3. Koh, Tommy T.B. The United States and East Asia: Conflict and Co-operation. – The Institute of Policy Studies, Singapore, 1995. – P.1. 4. Remarks to the Asian Society in New York City, November 12, 1991 // Public Papers of the Presidents of the United States. George Bush. 1991 (in two books). Book 2. – Washington: United States Government Printing Office, 1992. – P.1146; Remarks to the Australian Parliament in Canberra. January 2, 1992 // Public Papers...George Bush. 1992 (in two books). Book 1. – Washington, 1993. – P.5. 5. The World Bank. The East Asian Miracle. – New York: Oxford University Press, 1993. 6. Acharia A. A Quest for Identity. International Relations in Southeast Asia. – Oxford University Press, 2000. – P.124. 7. Remarks at a State Dinner Hosted by Emperor Akihito of Japan in Tokio. January 9, 1992 // Public Papers... George Bush. 1992-1993 (in two books). Book 1. – Washington, 1993. – Pp.65-66. 8. 1992 U.S.Japan Global Partnership Agreement [Електронний ресурс] / International Trade Administration. – Режим доступу: <http://www.mac.doc.gov/japan-korea/market-opening/ta920109.htm> 9. The Enterprise for the Americas Initiative: Description and Up-date October 1992 [Електронний ресурс] / The Development Group for Alternative Policies, INC. – Режим доступу: http://www.developmentgap.org/americas/EAI_Description_and_Update.pdf 10. Wu Yi: Yearender on Foreign Trade // China. Facts & Figures Annual Handbook. V.23. – Gulf Breeze, Florida: Academic International Press, 1996. – P.188. 11. Remarks upon Departure for Asian Pacific Nations, December 30, 1991 // Public Papers... George Bush. 1991 (in two books). Book 2. – Washington, 1992. – Pp.1670-1671. 12. Mahathir, Mohamad. Achieving True Globalization. – Selangor Darul Ehsan: Pelanduk Publications, 2004. – Pp.4-5. 13. Remarks to the Seattle APEC Host Committee. November 19, 1993 // Public Papers... William J. Clinton, 1993 (in two books). Book 2. – Washington, 1994. – Pp. 2013-2020. 14. APEC Economic Leader's Declaration of Common Resolve. Bogor, Indonesia. November 15, 1994 // Public Papers...William J. Clinton, 1994 (in two books). Book 2. – Washington, 1995. – Pp.2094-2097.

Надійшла до редколегії 14.03.12

А. Діхтяренко, асп.

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ЗНАТЬ В УРСР (ДРУГА ПОЛОВИНА 1940-х – ПОЧАТОК 1970-х рр.)

У статті розглянуто заходи урядових та громадських організацій щодо популяризації природоохоронних знань в УРСР у другій половині 1940-х – на початку 1970-х років.

In the article governmental and nongovernmental organization's actions on promotion of nature protection knowledge in Soviet Ukraine in second half of 1940th – at the beginning of 1970th are revealed.

Охорона природи є не лише біологічною, а й соціальною проблемою і не може бути вирішена без природоохоронної пропаганди, оскільки лише добре поінформоване суспільство може зрозуміти і вирішувати питання охорони природи. Саме таким шляхом, об'єднуючись в різні природоохоронні організації, інтелігенція України намагалась підняти суспільство на шлях захисту природного середовища та якимось чином вплинути на тодішню владу. Вияв громадської активності в перші десятиліття після Другої світової війни у сфері захисту навколишнього природного середовища викликає великий науковий та пізнавальний інтерес.

Вітчизняна історіографія, що існує на сьогодні, є недостатньою для розгляду даного питання. Започатковано розгляд даної теми В.Е.Борейком "Шляхи та методи природоохоронної пропаганди" 1996 року, а також праця 2000 року "Історія руху студентських природоохоронних дружин України в документах та спогадах". Однак наукова актуальність, практична значущість і недостатнє комплексне вивчення природоохоронної пропаганди разом з екологічним рухом в Україні диктують необхідність спеціального дослідження. Багатогранна діяльність громадських екоорганізацій та товариств, значення природоохоронних традицій українсь-